

Strateginiai ieškiniai dėl visuomenės dalyvavimo (SLAPP)

Justė Kavaliauskaitė

<https://orcid.org/0009-0002-4513-7716>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: (+370) 6 224 4743
El. paštas: juste.kavaliauskaite@gmail.com

Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP)

Justė Kavaliauskaitė

(Vilnius University (Lithuania))

Summary. To raise public awareness and draw attention to the pressing social, political, and economic problems, journalists, social activists, and NGO representatives often expose the non-transparent actions of stakeholders, the damage caused to society, etc. As a result, stakeholders initiate fictitious abusive proceedings against the entities, against which it is difficult to defend oneself. In this context, the subject of this paper is the essence of the SLAPP process. The aim of the work is to bring the topic of SLAPPs into the Lithuanian academic debate for the first time and to analyze the essence, characteristics, causes and objectives of SLAPPs. The article analyses the origins of SLAPP in the Anglo-Saxon law countries and the further development of SLAPP in Europe.

The analysis of the doctrine and jurisprudence makes it possible to identify that SLAPP suits are aimed at intimidating the defendant and stopping the processes the subject has initiated, such as the dissemination of information of public interest. Defendants in this type of cases in Europe are usually media-related entities (journalists, bloggers, daily newspapers, etc.), social activists, NGOs, and lawyers.

Keywords: SLAPP, strategic lawsuits

Strateginiai ieškiniai dėl visuomenės dalyvavimo (angl. SLAPP)

Justė Kavaliauskaitė

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Santrauka. Siekiami padidinti visuomenės informavimą ir atkreipti dėmesį į opias socialines, politines, ekonomines problemas, žurnalistai, visuomenės aktyvistai ar NVO atstovai neretai atskleidžia neskaidrius suinteresuotų asmenų veiksmus, daromą žalą visuomenei, etc. Dėl to suinteresuoti asmenys minėtų subjektų atžvilgiu inicijuoja fiktyvius piktnaudžiaujamojo pobūdžio procesus, nuo kurių apsiginti yra sudėtinga. Atsižvelgiant į tai, šio darbo objektas yra SLAPP proceso esmė. Darbu siekiama pirmą kartą į Lietuvos mokslinę diskusiją įtraukti SLAPP temą ir išanalizuoti SLAPP esmę, požymius, priežastis ir tikslus. Straipsnyje analizuojamos SLAPP ištakos anglosaksų teisės valstybėse, tolesnė SLAPP raida Europoje.

Mokslo doktrinos ir jurisprudencijos analizė leidžia identifikuoti, kad SLAPP ieškiniais siekiama įbauginti atsakovą, sustabdyti jo inicijuojamus procesus, pavyzdžiui, aktualios visuomenei informacijos sklaidą. Atsakovai tokio pobūdžio bylose Europoje dažniausiai yra subjektai, susiję su medija (žurnalistai, tinklaraštininkai, dienraščiai, etc.), visuomenės aktyvistai, NVO ir advokatai.

Pagrindiniai žodžiai: SLAPP, strateginiai ieškiniai.

Received: 22/03/2024. **Accepted:** 26/06/2024

Copyright © 2024 Justė Kavaliauskaitė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

SLAPP Lietuvos mokslinėje diskusijoje yra naujas žodžių junginys, o pats reiškinys mūsų valstybėje moksliniu lygiu yra tirtas itin nedaug. Atsižvelgiant į tai, kad strateginiai ieškiniai dėl visuomenės dalyvavimo (toliau – SLAPP) kaip reiškinys visuomenėje nuolat plinta, mokslinė diskusija SLAPP tema yra būtina. Siekdami padidinti visuomenės informavimą ir atkreipti dėmesį į opias socialines, politines, ekonomines problemas, žurnalistai, remdamiesi viešojo intereso saugojimo misija, rengia publicistinius tyrimus. Dažnai jais atskleidžiami neskaidrūs suinteresuotųjų grupių veiksmai, daroma žala visuomenei ir pan. Dėl šios priežasties fiziniai ar juridiniai asmenys, apie kuriuos paskleista nepalanki informacija, kuria fiktyvius teisinius, piktnaudžiaujamojo pobūdžio procesus, siekdami įbauginti informacijos skleidėjus ir šią informaciją panaikinti. Užsienio politikos centro tyrime atskleista, kad net 73 proc. žurnalistų gavo teisines pretenzijas ar kitokio pobūdžio teisinius dokumentus iš ieškovų atstovų būtent dėl viešai publikuotos informacijos (Bayer *et al.*, 2021). Atitinkamai SLAPP ieškiniai reiškiami žurnalistams, visuomenininkams bei NVO, kitiems viešojoje erdvėje dalyvaujantiems ar su viešojo intereso tenkinimu ar gynimu susijusiems asmenims, pavyzdžiui, advokatams, teisininkams, kurie skleidžia visuomenei būtiną žinoti informaciją ar disponuoja saviraiškos teise. Pažymėtina, kad šiame straipsnyje aptariamos bylos nebuvo nagrinėjamos pagal specialią SLAPP procedūrą, tačiau pateko į šių specifinių santykių sritį ir padėjo suformuoti specialias SLAPP bylų nagrinėjimo taisykles. Bylinėdamiesi atsakovai nukenčia finansiškai, mokėdami už profesionalių advokatų (atstovų) paslaugas, morališkai, nes yra įbauginami ir su jais siekiama susidoroti. Dėl tinkamo teisinio reglamentavimo trūkumo SLAPP aukos, nebeturėdamos išteklių bylinėtis, nusileidžia piktnaudžiaujančiam procesu ieškovui ir panaikina paskleistą informaciją iš viešosios erdvės. Dėl šių priežasčių apie SLAPP procesus pirmiausia būtina diskutuoti moksliniu lygiu.

Šio straipsnio *tikslas* yra pirmą kartą į Lietuvos mokslinę diskusiją įtraukti SLAPP temą, todėl šiuo straipsniu siekiama supažindinti su SLAPP proceso esme. Šiame straipsnyje keliami *uždaviniai* yra susiję su straipsnio tikslais: (1) išanalizuoti SLAPP ištakas ir šio proceso kilmę; (2) ištirti, kaip atrodo šiuolaikinis SLAPP procesas; ir, galiausiai, tokiu būdu (3) atskleisti SLAPP esmę, identifikuojant SLAPP priežastis ir tikslus. Taigi šio straipsnio *objektas* yra SLAPP proceso esmė. Dėl šių priežasčių, siekiant tinkamai atskleisti SLAPP proceso esmę, straipsnyje daugiausia bus naudojami istorinis metodas (remiantis šiuo metodu bus atskleistos SLAPP ištakos pasaulyje) bei lyginamasis metodas (šis metodas pritaikytas lyginant SLAPP procesų priežastis ir tikslus JAV ir Europoje).

Straipsnio aktualumą lemia ir tai, kad 2024 m. balandžio 11 d. Europos Parlamentas patvirtino direktyvą „Dėl asmenų, užsiimančių visuomenės dalyvavimo veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ieškinių ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų (Strateginiai ieškiniai dėl visuomenės dalyvavimo)“, o Lietuvos Respublikos Seimas dar 2023 m. gruodžio 23 d. priėmė Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimus įtraukdamas 95¹ straipsnį, kuriuo Lietuvos teisinėje sistemoje reglamentuotas SLAPP procesas. Nepaisant to, kad autorė šiame straipsnyje Europos Sąjungos bei Lietuvos SLAPP reglamentavimo neanalizuoja, tačiau nuolat didėjantis SLAPP atvejų skaičius (Žurnalistų saugumo platformos duomenimis, 2024 metais jau sulaukyti 54 žurnalistai bei fiksuoti 24 pasikėsinimai į asmenų gyvybę) bei precedento neturintis naujas SLAPP reglamentavimas Europos Sąjungoje bei Lietuvoje apie SLAPP procesą kviečia diskutuoti plačiau jį analizuojant moksliniu lygiu.

Straipsnis originalus tuo, kad Lietuvoje nėra nė vieno mokslinio tyrimo (be straipsnio autorės J. Kavaliauskaitės magistro darbo), kuriame būtų analizuojamas SLAPP procesas. Taip pat Lietuvoje, be minėto magistro darbo, nėra nė vieno mokslinio šaltinio, kuriame būtų analizuojama SLAPP kilmė bei atskleisti jų požymiai Europoje, analizuotas galimas apsaugos nuo SLAPP proceso modelis Lietuvoje. Atsižvelgiant į tai, šis darbas yra pirmasis mokslinis tyrimas strateginių ieškinių dėl visuomenės

dalyvavimo tema Lietuvoje. Tikimasi, kad šis straipsnis taps pamatu tolesnei mokslinei diskusijai SLAPP proceso klausimu, įskaitant išsamią SLAPP proceso analizę Europos Sąjungoje ir Lietuvoje.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje nėra mokslinės literatūros, kurioje būtų aprašomas ar analizuojamas SLAPP procesas, straipsnio autorė daugiausia rėmėsi užsienio mokslo doktrina (pavyzdžiui, G. W. Prings, D. L. Smith, P. Canan, A. B. Hart), EŽTT ir JAV jurisprudencija.

1. SLAPP priešistorė

Nepaisant to, kad Lietuvoje apie SLAPP kalbama mažai, strateginiai ieškiniai egzistavo daug anksčiau nei atsirado pats terminas SLAPP (SLAPPed: A Tool for Activists, 2014). Iš tiesų, SLAPP ištakos pasaulyje siekia XIII amžių, anglosaksų teisėje atsiradusią teisę pateikti peticiją, iš *Magna Carta Libertatum* (liet. Didžioji laisvių chartija) 61 skyriuje įtvirtinus peticijos teisę¹, nes strateginių ieškinių proceso pirmtakas buvo valdžios institucijų veiksmai prieš asmenis, pasinaudojusius teise pateikti peticijas ar skundus vyriausybei (Smith, 1971). Po *Magna Carta Libertatum* buvo priimta Teisių peticija (1628 m.), kurios 8 skyriuje įtvirtinti Anglijos parlamento pateikti siūlymai karaliui dėl žmogaus teisių padėties tuometinėje Anglijoje gerinimo. Tokiu būdu Teisių peticija tapo antruoju pagal svarbą dokumentu, formavusiu fundamentalų teisės pateikti peticiją pagrindą. Po Amerikos revoliucijos 1789 m. pirmasis JAV kongresas pasiūlė 12 Konstitucijos pakeitimų, kitaip vadinamų Jungtinių Valstijų teisių biliumi. Galutinėje Teisių bilio 3 straipsnio redakcijoje buvo įtvirtinta: „Kongresas neturi leisti įstatymų, kuriais būtų įtvirtinama religija ar draudžiama laisvai ją išpažinti, ar ribojama žodžio ar spaudos laisvė, ar žmonių teisė taikiai susirinkti ir kreiptis į vyriausybę su peticijomis dėl žalos atlyginimo“. Taigi 1791 m. daugumai JAV valstijų ratifikavus Teisių bilį, peticijos teisės įtraukimas į pirmąją JAV Konstitucijos pataisą buvo didelis lūžis JAV konstitucinėje raidoje: pirmą kartą peticijos teisė tapo fundamentalaus rašytinio dokumento dalimi (Smith, 1971, p. 45).

Pirmieji asmenys, pasinaudoję peticijos teise kreiptis į valdžios institucijas, buvo vergai, tačiau tokios peticijos Kongreso būdavo atmetamos. 1836 m. vasario 8 d. Atstovų Rūmai įsteigė komitetą, kuris svarstė, kaip geriausiai elgtis su peticijomis dėl vergovės panaikinimo (Hart, 1906, p. 259). Komitetas rekomendavo, kad, atsižvelgiant į tai, jog diskusijos šia tema kelia nerimą, visos peticijos dėl vergovės turėtų būti nesvarstomos, taip nesiimant jokių veiksmų. Komiteto rezoliucijos tekstas buvo toks: „Visos peticijos, memorialai, rezoliucijos, pasiūlymai ar dokumentai, bet kokių būdu ar mastu susiję su vergijos ar vergijos panaikinimo tema, nespausdinti ir neskelbti, padėti ant stalo ir nesiimti jokių tolesnių veiksmų“ (Debatų registras, 1836, p. 4050). Tokiu būdu buvo priimta „absoliutaus nutildymo“ (angl. *Gag Rule*) taisyklė, kai tokių peticijų svarstymai vykdavo ne dėl jų priėmimo, o dėl to, ar apskritai svarstyti priėmimo klausimą. Taigi JAV Senatas kiekvieną kartą gavęs peticiją, susijusią su vergovės panaikinimu, svarstydavo dėl klausimo svarstymo, kuris, be abejo, būdavo atmetamas. Dėl šios priežasties, manytina, jog tai galėjo būti SLAPP proceso pamatas, kai asmenims, pasinaudojusiems teise pateikti peticiją, buvo užkertamas kelias prieštarauti valdžios veiksmas ir dėl to tokie asmenys sulaukdavo neigiamų padarinių.

Abolicionizmo² judėjimas paskatino oponuojančius subjektus (pavyzdžiui, sprendimų priėmėjus valdžios institucijose) ieškoti būdų pasinaudoti jiems suteiktais įgaliojimais, siekiant sustabdyti šį

¹ JAV teisėkūros kontekste peticijos teisė suprantama kaip piliečių ar jų grupių kreipimasis į administracines institucijas (kurios yra ir įstatymų leidžiamosios, ir vykdomosios valdžios institucijos) ir teismus (U. S. Constitution Annotated..., 2020).

² Abolicionizmas – (angl. *abolitionism* < lot. *abolitio* – panaikinimas), XIX a. judėjimas dėl vergijos panaikinimo (Pacevičius, 2022).

procesą. Straipsnio autorės nuomone, abolicionizmo judėjimo sukelta JAV Atstovų rūmų reakcija laikytina SLAPP proceso pirmtaku. Tokia išvada darytina todėl, kad asmenims, norėjusiems pasinaudoti jų konstitucine peticijų teise, to padaryti nepavykdavo, nes įstatymų leidėjas, gavęs tokią peticiją, užuot pateikęs motyvuotą atsisakymą priimti teisės aktą ar jo pataisą, šio klausimo apskritai nesvarstydavo. Taigi abolicionistai, nors ir naudojosi peticijos teise, tai darė beprasmiškai, nes dėl itin pasyvių valdžios institucijų veiksmų nebuvo įmanoma pasiekti jokio teigiamo rezultato. Nors Kongresas ar atskiri jo nariai papildomai neigiamų veiksmų prieš pareiškėjus nesiėmė, teise reikšti peticijas naudodavosi vis daugiau subjektų³ ir ilgainiui peticijos teisė adaptavosi. Galiausiai JAV Aukščiausiasis Teismas byloje *California Motor Transp. v. Trucking* sukūrė peticijų padavimo taisyklę – taikant Noerr-Pennington doktriną⁴, kuria privatus subjektai atleisti nuo atsakomybės pagal antimonopolinius įstatymus už bandymus daryti įtaką priimant ar vykdant įstatymus, net jeigu įstatymai, kuriuos jie skatina priimti, turėtų antikonkurencinį poveikį. Tokiu būdu pirmą kartą buvo sukurta pareiškėjų, siekiančių tam tikrų įstatymų pakeitimo, apsauga nuo SLAPP ieškinių, reiškiamų rinkos oponentų.

2. SLAPP moderniais laikais

Atsižvelgiant į tai, kad strateginiai ieškiniai atsirado JAV, Europoje tokios ilgos SLAPP formavimosi priešistorės nėra. Vis dėlto, siekiant išsiaiškinti, kaip strateginiai ieškiniai atsirado Europoje, svarbu atsakyti į esminį, straipsnio autorės nuomone, klausimą – koks buvo pirmasis mums žinomas SLAPP procesas Europoje?

Pirmojo SLAPP atvejo Europoje priešistorė siekia dar 1968 m., kai aplinkosaugos aktyvistų grupė „London Greenplace“ išplatino lankstinuką „Kas negerai su „McDonald’s“: viskas, ko jie nenori, kad jūs žinotumėte“. Lankstinuke aktyvistai nurodė, kad šis JAV įkurtas greito maisto restoranų tinklas prisideda prie trečiojo pasaulio bado, naikina atogrąžų miškus nuodais ir kolonijinėmis invazijomis, parduoda priklausomybę sukeliantį nesveiką maistą, keičia maistą dirbtinėmis chemijos priemonėmis, išnaudoja vaikus savo reklamose, yra atsakingas už gyvūnų kankinimą ir žudymą, nuodija klientus užkrėsta mėsa, išnaudoja savo darbuotojus ir draudžia profesinių sąjungų steigimą ir pan. (What’s wrong with McDonald’s, 1968). Todėl kompanija infiltravo agentus į aktyvistų asociacijos veiklą, jie dalyvavo susirinkimuose, rinko įrodymus, vėliau – įsilaužė į „London Greenplace“ biurą ir pavogė dokumentus (McLibel: Two Worlds Collide, 1997). Dėl šios priežasties 1990 m. kompanija „McDonald’s“ iškėlė bylą, kaltino penkis „London Greenplace“ aktyvistus už lankstinuko platinimą Londono gatvėse, tačiau trys iš penkių atsakovų, įvertinę būsimas išlaidas, nusprendė atsiprašyti, o Steelas ir Morrisas nusprendė gintis toliau. Svarbu paminėti, kad abu atsakovai išleido apie 30 tūkstančių svarų sterlingų (apie 35 tūkstančius eurų), be kita ko, atsakovams, nepaisant jų mažų pajamų, Jungtinė Karalystė nesuteikė nemokamos teisinės pagalbos, nes bylos kategorija priskirtina šmeižto

³ Pavyzdžiui, peticija dėl užsieniečių ir natūralizacijos (1800 m.) (Kongreso metraštis, 1800, p. 636), peticija dėl sekmadienių laišku pristatymo (1812 m.) (Kongreso metraštis, 1812, p. 1491), peticija dėl tarifų dydžių (1824–1828 m.) (Smith, 1971, p. 122), peticija dėl Čerokių genties žemių (1832 m.) (*Worcester v. Georgia*, 1832), peticija dėl nacionalinio banko (1791–1840 m.) (*McCulloch v. Maryland*, 1819, Debatų registras, 1832, p. 3851), peticija dėl sekmadieninio poilsio (1889 m.) (Kongreso metraštis, 1889, p. 2135, *Hennington v. Georgia*, 1896), peticija dėl patikos fondų (1880–1890 m.) (Kongreso metraštis, 1889, p. 2135, *United States v. E. C. Knight Co.*, 1895), peticija dėl Prohibicijos įstatymo (1893 m.) (Kongreso metraštis, 1917, p. 4792), peticija dėl moterų sufražisčių teisių (1917 m.) ir kt.

⁴ 1961 m. pirmojoje modernios JAV teisės SLAPP byloje *Eastern R. Conference v. Noerr Motors* JAV Aukščiausiasis teismas sukūrė Noerr-Penningtono (angl. *Noerr-Pennington*) doktriną, pagal kurią įstatymo pažeidimas negali būti grindžiamas vien tik bandymais daryti įtaką įstatymams priimti ar vykdyti (*Eastern R. Conference v. Noerr Motors*, 1961, p. 136).

byloms, o „McDonald’s“ išleido milijonus (Loach, 1997). Tai, kad atsakovai neturėjo net valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, o „McDonald’s“ procesui išleido milijonus, rodo akivaizdų proceso šalių finansinį neproporcingumą ir atsakovų sumažėjusias galimybes apsiginti. Pirmosios instancijos teismas nusprendė, kad kai kurie iš lankstinuke nurodytų punktų buvo teisingi, tačiau kai kurie neatitiko tikrovės, todėl atsakovams priteista atlyginti „McDonald’s“ patirtas bylinėjimosi išlaidas ir 60 tūkst. svarų sterlingų (apie 70 tūkstančių eurų). Savaimė suprantama, kad aktyvistai nei 70 tūkstančių eurų, nei milijoninių bylinėjimosi išlaidų atlyginti neturėjo galimybių. Apskundus sprendimą, apeliacinės instancijos teismas sumažino žalos atlyginimą iki 40 tūkst. svarų sterlingų (maždaug 47 tūkstančių eurų), tačiau „McDonald’s“ byla laimėjo. Dėl to apeliacinės instancijos teismo sprendimas buvo apskūstas Lordų Rūmams, o vėliau – Anglijos vyriausybė buvo paduota į EŽTT dėl to, jog viso proceso metu atsakovams nebuvo teikiama nemokama teisinė pagalba, kadangi bylos kategorija laikytina šmeižto byla (Steel, Morris paraiška į EŽTT, 2004).

EŽTT nustatė, kad buvo pažeista Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 2 dalis (nekaltumo prezumpcija) ir EŽTK 10 straipsnis (saviraiškos laisvė). Dėl EŽTK 6 straipsnio pažeidimo teismas pasisakė, kad tokio sudėtingumo byloje nei epizodinė savanorių teisininkų pagalba, nei plati teismo pagalba ir veiksmų laisvė, suteikta pareiškėjams kaip proceso dalyviams, nepakeitė kompetentingo advokato, susipažinusio su byla ir šmeižimą reglamentuojančiais teisės aktais, atstovavimo procese. Teismas pažymėjo, kad pati bylos nagrinėjimo trukmė iš dalies rodo, kad pareiškėjams trūko įgūdžių ir patirties. Atsižvelgiant į tai, pareiškėjų teisės buvo pažeistos, kadangi jiems nebuvo garantuota teisė į teisinę pagalbą. Atitinkamai dėl EŽTK 10 straipsnio Jungtinės Karalystės vyriausybė teigė, kad pareiškėjai nėra žurnalistai, todėl jiems neturėtų būti taikoma aukšto lygio apsauga, kuri pagal 10 straipsnį suteikiama spaudai. EŽTT nurodė, kad demokratinėje visuomenėje net ir mažos ir neformalios kampanijos grupės, tokios kaip „London Greenpeace“, turėjo turėti galimybę veiksmingai vykdyti savo veiklą. Egzistavo stiprus viešasis interesas sudaryti sąlygas tokioms grupėms ir asmenims, nepriklausantiems pagrindinėms visuomenės grupėms, prisidėti prie viešų diskusijų, skleidžiant informaciją ir idėjas bendrojo visuomenės intereso klausimais, tokiais kaip sveikata ir aplinka (*Steel Morris v. United Kingdom*, 2005). Taigi pirmasis Europoje SLAPP procesas vyko 15 metų, galiausiai buvo pripažinta, kad Jungtinė Karalystė atsakovams nesuteikė tinkamos teisinės pagalbos. Pažymėtina, kad šioje byloje EŽTT pirmą kartą pasakė, kad mažos ir neformalios kampanijų grupės turi teisę prisidėti prie demokratinės visuomenės viešosios diskusijos, kai siekiama apginti viešąjį interesą, ypač aplinkosaugos ar sveikatos srityse, o tai lėmė saviraiškos teisės pažeidimą. Vadinasi, strateginiai ieškiniai gali būti reiškiami ne tik individų ar žiniasklaidos priemonių atžvilgiu, bet ir prieš aktyvistus, nevyriausybinės organizacijas, neformalias grupes ir pan.

Atsižvelgiant į tai, kad aptarta byla buvo pirmoji SLAPP elementų turinti byla Europoje, pagrįsta manyti, jog būtent JAV įmonės veiksmai globalizacijos kontekste vainikavo SLAPP procesų pradžią Europoje.

3. SLAPP esmė, priežastys ir tikslai

Po *Steel and Morris v. United Kingdom* bylos EŽTT nagrinėjo ir kitas bylas, susijusias su SLAPP proceso esme (žr. toliau). Verta pažymėti, kad toliau analizuojamos bylos nebuvo nagrinėjamos pagal specifines SLAPP byloms taikomas taisykles, nors, straipsnio autorės nuomone, šios bylos patenka į šių specifinių santykių sritį ir padėjo suformuoti specialias taisykles tolesniam SLAPP bylų nagrinėjimui.

Thoma v. Luxembourg

Galimai pažeista EŽTK 10 str. saviraiškos teisė.

Pareiškėjas paskelbė straipsnį laikraštyje apie miškų kirtimo žalą, o 54 miškų prižiūrėtojai ir 9 miškininkystės inžinieriai pareiškė civilinius ieškinius dėl žalos atlyginimo, teigdami, kad straipsnis pakenkė jų reputacijai.

Bylos rezultatas – **teigiamas**.

EŽTT pripažino, kad buvo pažeista pareiškėjo saviraiškos teisė. EŽTT pažymėjo, jog bendras reikalavimas žurnalistams sistemingai ir oficialiai atsiriboti nuo citatos turinio, kuris gali įžeisti ar provokuoti kitus asmenis arba pakenkti jų reputacijai, yra nesuderinamas su spaudos vaidmeniu – teikti informaciją apie aktualius įvykius, nuomones ir idėjas.

Nikula v. Finland

Galimai pažeista **EŽTK 10 str. saviraiškos teisė**.

Advokatė, atstovaudama klientui pagal Nemokamos teisinės pagalbos įstatymą, proceso metu perskaitė ir įteikė memorandumą, pavadintą „manipuliavimas vaidmenimis ir neteisėtas įrodymų pateikimas“, kuriuo kaltino prokurorus piktnaudžiavimu padėtimi, neteisėtu elgesiu, o toks prokuratūros piktnaudžiavimas nėra priimtinas teisinėje valstybėje. To rezultatas – pareiškėjai buvo skirta bauda už prokuroro šmeižtą ir pareiga atlyginti patirtas prokuratūros bylinėjimosi išlaidas (baudą aukščiausiasis teismas panaikino, tačiau bylinėjimosi išlaidas advokatė turėjo atlyginti).

Bylos rezultatas – **teigiamas**.

EŽTT pripažino, jog buvo pažeista pareiškėjos teisė į saviraišką, nes tik išimtiniais atvejais gynėjo saviraiškos apribojimas, net ir švelnia baudžiamąja sankcija, gali būti pripažintas būtinu demokratinėje visuomenėje. Teismas nurodė, kad tokios priežastys nebuvo įrodytos, todėl advokatės saviraiškos laisvės apribojimas neatitiko jokio „neatidėliotino socialinio poreikio“.

Krone Verlag GmbH & Co. KG v. Austria

Galimai pažeista **EŽTK 10 str. saviraiškos teisė**.

Austrijos laikraštis *Neue Kronenzeitung* išspausdino skelbimą dėl prenumeratų, lygino savo mėnesio prenumeratos kainas su kito regiono laikraščio prenumeratos kainomis, skelbime nurodė, jog *Neue Kronenzeitung* yra geriausias vietos laikraštis. Dėl šios priežasties laikraščiui buvo pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės – draudimas laikraštyje skelbti reklamą, vėliau – susilaikyti nuo abiejų laikraščių prenumeratų kainų lyginimo.

Bylos rezultatas – **teigiamas**.

EŽTT pripažino, kad buvo pažeista pareiškėjo įmonės saviraiškos teisė. EŽTT nurodė, kad šioje byloje vidaus teismai pirmenybę teikė kito konkurento reputacijos apsaugai ir skaitytojų teisėms nuo klaidinančios reklamos. Vis dėlto, derindami susijusius prieštarigus interesus ir atsižvelgdami į draudimo poveikį bendrovės pareiškėjos galimybėms ateityje skelbti reklamą, susijusią su kainų palyginimu, Austrijos teismai šioje byloje peržengė savo vertinimo laisvės ribas ir kad ginčijama priemonė buvo neproporcinga, todėl nebuvo „būtina demokratinėje visuomenėje“.

Mariapori v. Finland

Galimai pažeista **EŽTK 10 str. saviraiškos teisė**.

Pareiškėja buvo nuteista už šmeižtą sunkinančiomis aplinkybėmis, po to, kai išleido knygą, kurioje teigė, kad: „bet kuriuo atveju vyresnysis mokesčių inspektorius [A.] sąmoningai ir tyčia davė melagingus parodymus. Bet kodėl gi ne, juk jos vyras yra prokuroras [X.], kuris dirba [įstaigos pavadinimas]“.

Bylos rezultatas – **teigiamas**.

EŽTT pripažino, kad buvo pažeista pareiškėjos saviraiškos teisė ją nuteisiant ir paskiriant lygtinę laisvės atėmimo bausmę. EŽTT nurodė, jog valstybės tarnautojams, kaip ir politikams, taikomos platesnės kritikos ribos. Šiuo atveju – tarnautojo šmeižimas, diskutuojant svarbiu teisėto visuomenės

intereso klausimu, t. y. dėl mokestinių institucijų veiksmų – nesuteikia jokio pagrindo skirti laisvės atėmimo bausmę, nes tokia sankcija dėl pačios savo prigimties neišvengiamai slopins viešąsias diskusijas.

Morice v. France

Galimai pažeista **EŽTK 10 str. saviraiškos teisė**.

Pareiškėjas buvo nuteistas už viešą teisėjo šmeižimą, kaltindamas teisėją šališkumu.

Bylos rezultatas – **teigiamas**.

EŽTT nusprendė, kad nuosprendis, priimtas dėl šmeižto, buvo neproporcingas kišimasis į pareiškėjo teisę į saviraiškos laisvę ir todėl nebuvo „būtinai demokratinėje visuomenėje“, todėl buvo pažeistas EŽTK 10 straipsnis.

Pais Pires de Lima v. Portugal

Galimai pažeista **EŽTK 10 str. saviraiškos teisė**.

Pareiškėjui, kuris buvo advokatas, teisėjas pareiškė ieškinį dėl žalos atlyginimo po to, kai jis kreipėsi į Portugalijos aukščiausiąją teisėjų tarybą dėl galimo teisėjo šališkumo ir drausmės bylos iškėlimo. Nacionaliniai teismai iš pareiškėjo priteisė 100 tūkst. eurų žalos atlyginimą, o Portugalijos advokatūra – skyrė papeikimą.

Bylos rezultatas – **teigiamas**.

Pripažinta, kad skirtas žalos atlyginimas yra pernelyg didelis, o pareiškėjas negali atsakyti už informacijos nutekimą visuomenei, kai informacija buvo išimtinai adresuota teisėjų tarybai, o procesas turėjo išlikti konfidencialus. Šiuo atveju kišimasis į saviraiškos laisvę nebuvo būtinai demokratinėje visuomenėje.

OOO Memo v. Russia

Galimai pažeista **EŽTK 10 str. saviraiškos teisė**.

Rusijos Federacijoje registruota žiniasklaidos priemonė laikraštyje paskelbė straipsnį apie Volgogrado srities ir miesto subsidijų pervedimo stabdymą, o Volgogrado srities administracija padavė bendrovę pareiškėją ir laikraščio redakciją į teismą, reikalaujama pateikti teiginius, kaip neatitinkančius tikrovės.

Bylos rezultatas – **teigiamas**.

EŽTT pirmą kartą pamini SLAPP kaip grėsmę, ypač Rusijos Federacijoje. EŽTT nurodė, jog leidimas valstybės vykdomosioms institucijoms pareikšti ieškinį dėl šmeižto žiniasklaidos atžvilgiu būtų neproporcinga našta žiniasklaidai.

EŽTT bylų analizė⁵ leidžia spręsti, jog *pirma*, ieškinius paduoda subjektai, apie kuriuos buvo paskleista informacija, tokie subjektai neretai turi daugiau žmoniškųjų ir finansinių išteklių dalyvauti procese. Dėl šios priežasties atsakovai, kurie dažniausiai yra žurnalistai arba medijų veikla besiverčiančios įmonės, neturi galimybės procese dalyvauti kaip lygiavertė šalis. *Antra*, ieškinius pareiškia suinteresuoti subjektai, prieš kuriuos NVO arba aktyvistai protestuoja, skleidžia ieškovams nepalankią informaciją ir pan. Dažniausiai tai yra įtakingos įmonės ar asmenys, galintys išnaudoti visas jiems procese suteikiamas teise (įskaitant, bet neapsiribojant, eksperto išvadas ir kt.). Šiuo atveju atsakovai taip pat dažniausiai neturi nei finansinių galimybių, nei pasirengimo kovoti procese, dėl šios priežasties tokio pobūdžio bylos veikiausiai baigiamos sudarant taikos sutartį. *Trečia*, teisminius procesus inicijuoja išimtinai su teisingumo vykdymu ir užtikrinimu susijusios valstybinės institucijos arba jų tarnautojai – prokuratūra arba prokurorai, teisėjai ir pan. Įdomu tai, kad pastaruoju atveju prieš advokatus bylos pradamos dėl to, jog šie pasinaudojo savo teise ginti klientą arba jam atstovauti, viešai

⁵ *Nikula v. Finland, Thoma v. Luxembourg, Krone Verlag GmbH & Co. KG v. Austria, Steel and Morris v. United Kingdom, Mariapori v. Finland, Morice v. France, Pais Pires de Lima v. Portugal, OOO Memo v. Russia.*

išsakė kritiką teisingumą vykdančioms institucijoms arba apie jas ar pasinaudojo teise kreiptis dėl teisėjo nušalinimo ar drausminės bylos iškėlimo. Pažymėtina, kad analizuojant tokio pobūdžio bylas būtina išsami tolesnė analizė, siekiant iširti, kaip demokratinėse ir teisinėse valstybėse, kur egzistuoja žodžio laisvė, advokatai, vykdydami savo įgaliojimus, yra persekiojami dėl to, kad išreiškė pagrįstą kritiką apie prokuratūros ar teismų darbą. Darytina išvada, jog Europoje dažniausiai strateginiai ieškiniai pareiškiami prieš šiuos subjektus: *pirma*, mediją (žurnalistai, laikraščiai, dienraščiai, interneto portalai ir kt.); *antra*, visuomenės aktyvistus arba NVO; *trečia*, advokatus (teisininkus).

Kalbant apie strateginio bylinėjimosi adaptaciją ir kaitą Europoje, pirmiausia atkreiptinas dėmesys į naujausio EŽTT sprendimo griežtumą persekiojamų žurnalistų atžvilgiu. Jeigu dar 2001 m. byloje *Thoma v. Luxembourg* EŽTT nurodė, jog valdžios institucijų reikalavimas atsiriboti nuo cituojamo ir vėliau viešinamo turinio yra nesuderinamas su spaudos vaidmeniu – informuoti visuomenę, 2022 m. EŽTT *OOO Memo v. Russia* sprendime pirmą kartą EŽTT istorijoje įvardija SLAPP reiškinį, valstybių rekomendacijas Rusijos Federacijai dėl spaudos laisvės ribojimų bei griežtai nurodo, jog ieškinyje dėl šmeižto žiniasklaidos priemonei yra pernelyg didelė našta. Tai rodo, kad, lyginant su JAV, strateginiai ieškiniai Europoje yra gana naujas reiškinys, tačiau per 20 metų EŽTT sprendimų turinys griežtėja, o nepagrįsti strateginiai ieškiniai prieš visuomenės aktyvistus, NVO, žurnalistus ar advokatus pagaliau pradėdami vadinti tikruoju pavadinimu – SLAPP.

Dar vienas svarbus aspektas, analizuojant SLAPP Europos kontekste, yra tai, jog EŽTK 10 straipsnyje reglamentuota saviraiškos teisė – kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Tai teisė laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų (EŽTK 10 str.). Visos bylos, kurios galėtų būti priskiriamos SLAPP kategorijos byloms, EŽTT sprendimų kontekste patenka į saviraiškos teisę. Vadinas, tiek žiniasklaidos priemonės, tiek advokatai, tiek aktyvistai ir NVO atstovai yra saugomi EŽTK 10 str. (tiek, kiek šie subjektai iš tikrųjų nepažeidžia teisės aktų reikalavimų), o bet kokie bandymai pradėti SLAPP procesus prieš šiuos subjektus, pasinaudojusius teise kritikuoti, informuoti visuomenę, protestuoti ir pan., turi būti stabdomi. Kitu atveju yra pagrindo manyti, jog minėti subjektai, būdami įbauginti brangių ir ilgai trunkančių procesų, šia teise nustos naudotis, taip sukurdami „atšalimo“ poveikį, o dėl to įtakingos įmonės, asmenys ar valdžios institucijos turės dar didesnę galią vykdyti teisei priešingą veiklą. Dėl šios priežasties, gyvenant demokratinėje visuomenėje, yra privalu užtikrinti asmenų teisę laisvai reikšti savo nuomonę, o esant SLAPP ieškiniai, – tinkamai reaguoti tokią grėsmę eliminuojant ir uždraudžiant piktnaudžiauti procesu.

Taigi, akcentuoti keli dalykai: i) Europoje SLAPP bylose atsakovai dažniausiai yra aktyvistai (NVO atstovai), žurnalistai ir advokatai; ii) EŽTT sprendimų turinys įgauna griežtesnį toną, aiškiai ir nedviprasmiškai įvardijant, jog nepagrįsti ieškiniai dėl šmeižto yra saviraiškos teisės pažeidimas, nederantis su demokratinėmis vertybėmis, ir tokie nepagrįsti procesai turi pavadinimą – SLAPP. Kaip jau aptarta antroje šio straipsnio dalyje, atsižvelgiant į tai, jog SLAPP išsivystė iš teisės pateikti peticiją anglosaksų teisės valstybėse, padaryta prielaida, jog dėl JAV įmonių inicijuotų procesų SLAPP procesai išplito ir Europos valstybėse. Siekiant pagrįsti šią prielaidą, lyginant JAV mokslo doktriną ir šioje dalyje aptartus EŽTT sprendimus, bus atskleista SLAPP samprata, priežastys ir tikslai.

JAV atsiradus teisės pateikti peticiją institutui, fiziniai ir juridiniai asmenys šia teise pradėjo naudotis vis dažniau. 1989 m. vienas žymiausių SLAPP tyrusių mokslininkų George’as W. Pringas iškėlė hipotezę, jog strateginiai ieškiniai yra labiausiai paplitę tarp JAV vidutinės klasės gyventojų: „Esame nustatę, kad žmonės buvo teisiami už tai, kad pranešė apie įstatymų pažeidimus, rašė laiškus valdžios pareigūnams, dalyvavo viešuose posėdžiuose, liudijo valdžios institucijose, platino peticijas pasirašyti, vykdė lobistinę veiklą dėl teisės aktų priėmimo, dalyvavo rinkimų iniciatyvų ar referendumų kampanijose, teikė protestus ar apeliacinius skundus agentūroms, buvo šalys teisinių reformų

bylose, dalyvavo taikiuose boikotuose ir demonstracijose“ (Pring, 1989). G.W. Pringas nurodė, jog strateginiai ieškiniai tampa ginčų transformavimo būdu, kai teismų sistema naudojama siekiant suteikti vienai politinio klausimo šaliai daugiau galių, suteikiant jai vienašališką galimybę transformuoti ginčo klausimą. Anot mokslininko, vieną akimirką pilietis pasisako prieš miesto teritorijų planavimo leidimą siūlomam gyvenamųjų namų kvartalui, o kitą akimirką „rotušė“ tampa „teismu“, o „teritorijų planavimas“ – „šmeižtu“ (Pring, 1989). Atitinkamai Europoje matoma, kad amerikietiško SLAPP išraiška pasireiškia asmenims, pasinaudojusiems saviraiškos teise, tiek vykdant profesines pareigas (žurnalistai, advokatai), tiek pasisakant prieš institucijų ar privačių subjektų sprendimus ar veiksmus (NVO, aktyvistai, visuomenininkai). Taigi, būtų teisinga teigti, jog JAV strateginiai ieškiniai tapo įrankiu daugiau galių turinčiam viešam ar privačiam subjektui paveikti tam tikro sprendimo priėmimą, nes vidutinės klasės gyventojai, susidūrę su strateginiu procesu dėl to, jog pasinaudojo teise teikti peticiją, neturėdavo pakankamai išteklių, ir būdavo pasiekiamas išimtinai ieškovui naudingas rezultatas. Atitinkamai Europoje strateginiai ieškiniai tapo įrankiu objektyviai stipresniems (pavyzdžiui, finansiškai arba savo padėtimi visuomenėje) subjektams ginti tariamai jų pažeistas teises, tačiau iš tikrųjų, siekiant viešo atsiprašymo ar informacijos (neretai – atsakovo pateiktos nuomonės) paneigimo, todėl ir Europoje strateginiai ieškiniai paremti dirbtinu proceso kūrimu, siekiant ne pažeistų teisių gynimo, o naudos sau kūrimo (panaikintos publikacijos, viešo atsiprašymo ir pan.), įbauginant silpnesnį atsakovą.

Dėl šios priežasties, mokslininkai G. W. Pringas ir Penelope Canan priėjo prie išvados, jog JAV strateginiai ieškiniai dažniausiai turi tam tikras savybes: i) susiję su situacijomis, kuriose siekiama paveikti valdžios institucijų veiksmus, sprendimus ir rezultatus; (ii) yra iškelti civiliniai ieškiniai (priešieškiniai), kartais paduodami skundai; (iii) pateikiami prieš nevyriausybinės grupes arba asmenis; (iv) susiję su esminiu kokio nors viešojo intereso ar visuomeninės reikšmės klausimu (Pring, Canan, 1996, p. 209). Sutiktina su tokia mokslininkų pozicija, tačiau žvelgiant į Europos kontinentą, papildomai pažymėtina, jog strateginiai ieškiniai ne tik nukreipti į nevyriausybinės grupes ar asmenis, bet ir į profesines pareigas atliekančius asmenis – žurnalistus, advokatus. Be to, sisteminė JAV teismų sprendimų analizė rodo, jog strateginiai ieškiniai gali būti pareiškiama ir naujiems rinkoje besikuriantiems subjektams, didinantems jau įsitvirtinusių rinkoje subjektų konkurencingumą. EŽTT bylų analizė rodo, kad Europoje strateginiai ieškiniai taip pat pareiškiama žurnalistams ar žiniasklaidos priemonėms, NVO, aktyvistams, visuomenininkams, tačiau nereti atvejai ir advokatams dėl jų veiksmų procese (pavyzdžiui, pasakyta baigiamoji kalba, kritikuojanti ikiteisminį tyrimą vykdžiusią instituciją (prokurorus), teismą (teisėjus) ar už proceso ribų (pavyzdžiui, publikuotas straipsnis, kritikuojantis teisėsaugos institucijas). Taigi, apibendrinant SLAPP sampratą, būtų galima nurodyti, jog strateginiais ieškiniiais dirbtinai kuriamas procesas prieš visuomenininkus, žurnalistus, advokatus, nevyriausybinių organizacijų atstovus, taip pat prieš bet kurį subjektą, pasinaudojusi peticijos (JAV) ar saviraiškos (Europa) teise. Atitinkamai, subjektai, prieš kuriuos paduodamas strateginis ieškinytis skiriasi, priklausomai nuo to, ieškinytis paduodamas JAV ar Europoje (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. JAV ir Europos SLAPP palyginimas

Kontinentas	SLAPP JAV	SLAPP Europoje
Teisė, kuria pasinaudojama	Peticijos teisė	Saviraiškos teisė
Kokiems subjektams pareiškiamas strateginis ieškinytis?	NVO / aktyvistas / visuomenininkas	
	Žurnalistas (žiniasklaidos priemonės)	
	Gyventojas	Advokatas / teisininkas
	Įmonė	

Pažymėtina, kad ieškovai tokiu būdu siekia įbauginti dažnu atveju silpnesnį atsakovą dėl to, jog atsakovas pasinaudojo jam suteikiamomis teisėmis ir atliko veiksmus, kurie ieškovui sukelia nenaudingų padarinių. Ieškovo šiuo atveju gali būti valdžios institucijų atstovai, privatus fiziniai ar juridiniai asmenys, teisėsaugos pareigūnai, politikai. Tokios pačios pozicijos laikosi ir JAV mokslininkė Carson Hilary Barylak, kuri SLAPP tikslą aiškina taip: SLAPP ieškiniiais siekiama įbauginti asmenis ir organizacijas, kurie pasisako prieš įmonių sprendimus, plėtros projektus, vyriausybės veiksmus ar kitą veiklą, kuri turi įtakos jų finansiniams interesams (Barylak, 2010). Aiškinantis SLAPP priežastis taip pat aktualu aptarti EŽTT sprendimus, kurie parodo, kad šiuolaikiniai strateginiai ieškiniai dažnai pateikiami dėl garbės ir orumo (arba dalykinės reputacijos) pažeidimo arba šmeižimo. Pažymėtina, SLAPP bylas inicijuojantys subjektai „prisidengia“ garbės ir orumo ir panašiais pažeidimais, taip siekdami ne (neretu atveju net neegzistuojantį) pažeidimą pašalinti, o pakenkti subjektui (žurnalistui, leidiniui, aktyvistui ir pan.), kuris yra persekiojamas. Būtent dėl šios priežasties egzistuoja kriterijai, kurių pagrindu galima atskirti teisėtus ieškinius nuo nepagrįstų, piktnaudžiaujamojo pobūdžio SLAPP ieškinių. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 95¹ straipsnio 3 dalyje įtvirtinti SLAPP bylų kriterijai yra tokie: i) ieškinyje pareikšto reikalavimo ar jo dalies neproporcingumas, perteklinis pobūdis; ii) aplinkybė, jog ieškovas dėl panašių reikalavimų yra inicijavęs daugiau bylų; iii) yra požymių, kad ieškovas baugina atsakovą ar jam grasina; iv) kitos reikšmingos aplinkybės. Atitinkamai, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje dėl asmenų, užsiimančių visuomenine veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų (strateginių ieškinių dėl visuomenės dalyvavimo) 3 straipsnio 3 dalyje įvardyti kriterijai yra: i) ieškinių ar jo dalies neproporcingumas, perteklinis ar nepagrįstas pobūdis, įskaitant pernelyg didelę ginčo vertę; ii) ieškovas ar su juo susijusios šalys dėl panašių klausimų yra inicijavę daug bylų; iii) ieškovo ar ieškovo atstovų bauginimas, priekabiavimas ar grasinimai iki proceso ar jo metu, taip pat panašus ieškovo elgesys panašiose ar tuo pačiu metu nagrinėjamosiose bylose; iv) nesąžiningas procesinės taktikos naudojimas, pavyzdžiui, proceso vilkinimas, nesąžiningas ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio palankesnio teisinio reglamentavimo ieškojimas arba nesąžiningas bylos nutraukimas vėlesniame proceso etape.

Tai reiškia, jog ieškovai SLAPP bylose, prisidengdami tariamais jų teisių pažeidimais, paduoda į teismą objektyviai silpnesnį (tiek žmogiškųjų, tiek finansinių išteklių prasme) atsakovą, dažnai reikalaujant itin didelės žalos atlyginimo, inicijuojant ne vieną, o du ar daugiau nepagrįstų teisinių procesų, tokiu būdu siekiant įbauginti atsakovą, kartais – sustabdyti ieškovui nepalankų procesą (pavyzdžiui, protesto akcijas ar publikacijų viešinimą, nutildyti žurnalistą, etc.). Pažymėtina ir tai, kad proceso eigoje abi šalys kartais sudaro taikos sutartį, dėl ko atsakovas įsipareigoja viešai atsiprašyti arba ištrinti publikaciją. Savaiame suprantama, tik nedaugelis strateginių bylų pasiekia antros, trečios instancijos ar tarptautinius teismus todėl, jog tik nedaugelis atsakovų gali sau finansiškai leisti samdytis advokatus ir būti konsultuojami visoje proceso eigoje. Todėl apibendrinant pasakytina, kad strateginiai ieškiniai pasitelkiami kaip įbauginimo priemonė, kuria, piktnaudžiaujant proceso suteikiamomis teisėmis, siekiama sau naudingo rezultato (pavyzdžiui, panaikinti publikaciją, atskleidžiančią slepiamus faktus apie ieškovą, nutildyti žurnalistą, sustabdyti ieškovui nepalankų vykstantį protestą, etc.).

Taigi, remiantis tuo, kas aptarta, matoma, jog tiek JAV, tiek Europoje subjektai, kurių atžvilgiu pradedamas SLAPP procesas, yra itin panašūs. Atsižvelgiant į tai, kad apie SLAPP procesą JAV mokslininkai išsamiai diskutavo dar XIX a., o SLAPP proceso ištakos JAV siekia dar XVIII a. trečiąjį dešimtmetį, galima pagrįstai teigti, jog SLAPP procesas kilo anglosaksų teisės valstybėse. Remiantis tuo, jog pirmosios SLAPP požymių turinčios bylos Europoje ištakos siekia XIX amžiaus septintuoju dešimtmečiu vykusius Jungtinės Karalystės aktyvistų protestus prieš JAV įmonę, **galima pagrįstai teigti, jog SLAPP Europoje kilo iš SLAPP procesų, pradėtų JAV**. Dėl šios priežasties strateginių ieškinių samprata,

priežastys ir tikslai JAV ir Europoje yra itin panašūs ar netgi tapatūs. Dėl to, išanalizavus EŽTT SLAPP požymių turinčias bylas bei remiantis JAV mokslininkų Carson Hilary Barylak, George'o W. Pringo ir Penelope Canan formuojama doktrina SLAPP klausimu, manytina, jog **strateginių ieškinių samprata** galėtų būti aiškinama šitaip: **piktnaudžiaujamojo pobūdžio procesinis persekiojimas dėl asmens teisėto naudojimosi saviraiškos teise**. Tai toks dirbtinai kuriamas procesas, kuriame ieškovas (objektyviai stipresnė pusė) paduoda į teismą atsakovą (silpnesnę pusę) dėl ieškovui nepalankių veiksmų (pavyzdžiui, publikacijos, baigiamosios kalbos, skundo) iš atsakovo pusės, siekdamas atsakovą įbauginti ir pasiekti su bylos laimėjimu nesusijusį rezultatą (daugiausia užtikrinimą, jog persekiojamas subjektas daugiau neatliktų, nors ir teisėtos, tačiau ieškovui nepalankios veiklos, pavyzdžiui, žurnalistas daugiau nepublikuotų straipsnių apie ieškovo neskaidrius veiksmus, tokiu būdu žurnalistą įbauginant, galiausiai jį nutildant ir pan.). Nors šiame straipsnyje autorė nesiekia analizuoti ir aptarti šių dienų SLAPP reguliavimo, tokia straipsnio autorės siūloma SLAPP samprata atitinka Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl asmenų, užsiimančių visuomenės dalyvavimo veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ieškinių ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų (Strateginiai ieškiniai dėl visuomenės dalyvavimo), taip pat Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 95¹ straipsnio esmę ir jau šioje dalyje aptartą jurisprudenciją bei JAV mokslininkų doktriną. Darytina išvada, kad **pagrindinė strateginių ieškinių priežastis** – atsakovo teisėti veiksmai, kurie yra nepalankūs ieškovui (šie veiksmai gali būti atlikti tiek leidžiant publikacijas, protestuojant arba netgi teismo procese) ir ieškovo įsitikinimas, jog jo turimi finansiniai ištekliai ar galia yra pakankama, siekiant sukurti dirbtinį procesą, piktnaudžiaujant jam suteikiamomis procesinėmis teisėmis, pavyzdžiui, inicijuojant visiškai nepagrįstus teisminius procesus, tokiu būdu persekiojant atsakovą, jį bauginant ir priverčiant leisti lėšas samdantis teisininkus. Atitinkamai **strateginių ieškinių tikslai** yra keleriopi: (i) nutildyti atsakovą ir užtikrinti, kad ateityje nepatogi informacija nebūtų viešinama; (ii) sustabdyti procesą; (iii) užtikrinti, kad atsakovas kuo stipriau nukentėtų finansiškai tokiu būdu jį „sugniuždant“; (iv) įbauginti atsakovą. Dėl šios priežasties galima teigti, jog ieškovas nesiekia prisiteisti iš atsakovo žalos atlyginimo, priešingai, tikslai yra nematerialinio pobūdžio. Pabaigoje pažymėtina, kad nesant priemonių pažaboti dirbtinių ieškinių teikimą, išlieka rizika, jog teismai, neturėdami įstatymų leidėjo valios, neturės pakankamai įrankių identifikuoti strateginius ieškinius, o kol nebus priimti atitinkami sprendimai, ieškovai toliau galės neribotai piktnaudžiauti procesu, reikšdami nepagrįstus ieškinius dėl garbės ir orumo ar dalykinės reputacijos pažeidimo ir kt. pobūdžio reikalavimus. Dėl šios priežasties yra būtinas efektyviai praktikoje veikiantis teisinio reglamentavimo modelis, užtikrinantis apsaugos nuo SLAPP ieškinių mechanizmą, todėl turime tęsti mokslinę diskusiją, aiškinantis, kaip toliau turi vystytis SLAPP modelis, siekiant tinkamos asmenų, nukentėjusių nuo SLAPP, apsaugos.

Išvados

1. SLAPP ištakos pasaulyje siekia XIII amžių, anglosaksų teisėje atsiradusią teisę pateikti peticiją, ko pasekmėje JAV kongrese buvo sukurta „absolūtaus nutildymo“ taisyklė, dėl ko šia teise į peticiją nepavykdavo pasinaudoti apskritai. Teisei pateikti peticiją adaptuojantis prie vis modernėjančio proceso, galiausiai JAV Aukščiausiasis teismas sukūrė Noerr-Pennington doktriną, kuria buvo sukurta pareiškėjų, disponuojančių peticijos teise, apsauga.
2. SLAPP Europoje kilo iš SLAPP procesų, pradėtų JAV, dėl ko strateginių ieškinių samprata, priežastys ir tikslai JAV ir Europoje yra itin panašūs. JAV teismų sprendimų ir mokslo doktrinos analizė rodo, jog strateginiai ieškiniai gali būti pareiškiami ir naujiems rinkoje besikuriantiems subjektams, didinantiesiems jau įsitvirtinusių rinkoje subjektų konkurencingumą, gyventojams, NVO, visuomenininkams ar žurnalistams, disponuojantiems peticijos teise. EŽTT bylų analizė rodo, jog Europoje

strateginių ieškinių subjektai taip pat yra žurnalistai ar žiniasklaidos priemonės, NVO, aktyvistai, visuomenininkai, tačiau neretai ir advokatai dėl jų veiksmų procese (pavyzdžiui, pasakyta baigiamoji kalba, kritikuojanti ikiteisminį tyrimą vykdžiusią instituciją (prokurorus), teismą (teisėjus) ar už proceso ribų (pavyzdžiui, publikuotas straipsnis, kritikuojantis teisėsaugos institucijas).

3. SLAPP samprata – piktnaudžiaujamojo pobūdžio procesinis persekiojimas dėl asmens teisėto naudojimosi saviraiškos teise, kuriame ieškovas paduoda į teismą atsakovą dėl ieškovui nepalankių veiksmų iš atsakovo pusės, siekdamas atsakovą įbauginti ir pasiekti su bylos laimėjimu nesusijusį rezultatą, pavyzdžiui, atsakovo teisėtai atliekamų, tačiau ieškovui nepalankių veiksmų stabdymą ar atsakovo nutildymą.
4. Pagrindinė SLAPP ieškinių priežastis – atsakovo teisėti veiksmai, kurie yra nepalankūs ieškovui (šie veiksmai gali būti atlikti tiek leidžiant publikacijas, protestuojant arba netgi teismo procese) ir ieškovo įsitikinimas, kad jo turimi finansiniai ištekliai ar galia yra pakankama, siekiant sukurti dirbtinį procesą, piktnaudžiaujant jam suteikiamomis procesinėmis teisėmis.
5. SLAPP ieškinių tikslai yra keleriopi: (i) nutildyti atsakovą ir užtikrinti, kad ateityje nepatogi informacija nebūtų viešinama; (ii) sustabdyti procesą; (iii) užtikrinti, kad atsakovas kuo stipriau nukentėtų finansiškai tokiu būdu jį „sugniuždant“; (iv) įbauginti atsakovą

Literatūra

Specialioji literatūra

- Barylak, H. (2010). Reducing Uncertainty in Anti-SLAPP Protection. *71 Ohajo valstijos Teisės žurnalas*.
- Hart, A. B. (1906). Slavery and Abolition: 1831-18A1. *The American Nation: A History*.
- Pring, G. W. (1989). SLAPPs: Strategic Lawsuits against Public Participation. *Pace Environmental Law Review*.
- Pring, G. W., Canan, P. (1996). *SLAPPs: getting sued for speaking out*. Temple University Press.
- Smith, D. L (1971). The Right to Petition for Redress of Grievances: Constitutional Development and Interpretations. Doktoro disertacija, teisė (72-10, 374). *Texas Tech University*.

Teismų praktika

- Nikula v. Finland* [EŽTT], Nr. 31611/96, [2000-11-30]. ECLI:CE:ECHR:2000:1130DEC003161196.
- Thoma v. Luxembourg* [EŽTT], Nr. 38432/97, [2001-03-29]. ECLI:CE:ECHR:2001:0329JUD003843297.
- Krone Verlag GmbH & Co. KG v. Austria* [EŽTT], Nr. 34315/96, [2002-05-26]. ECLI:CE:ECHR:2002:0226JUD003431596.
- Steel and Morris v. United Kingdom* [EŽTT], Nr. 68416/01, [2005-05-15]. ECLI:CE:ECHR:2004:0406DEC006841601.
- Mariapori v. Finland* [EŽTT], Nr. 37751/07, [2010-07-06]. ECLI:CE:ECHR:2010:0706JUD003775107.
- Morice v. France* [EŽTT], Nr. 9369/10, [2015-04-32]. ECLI:CE:ECHR:2015:0423JUD002936910.
- Pais Pires de Lima v. Portugal* [EŽTT], Nr. 70465/12, [2019-02-12]. ECLI:CE:ECHR:2019:0212JUD007046512.
- OOO Memo v. Russia* [EŽTT], Nr. 2840/10, [2022-06-15]. ECLI:CE:ECHR:2022:0315JUD000284010.
- JAV Aukščiausiojo Teismo 1819 m. kovo 6 d. sprendimas byloje *McCulloch v. Maryland* Nr. 17 US 316 (1819).
- JAV Aukščiausiojo Teismo 1832 m. kovo 3 d. sprendimas byloje *Worcester v. Georgia* Nr. 31 US (6 Pet.) 515 (1832).
- JAV Aukščiausiojo Teismo 1961 m. vasario 20 d. sprendimas byloje *Eastern R. Conference v. Noerr Motors* Nr. 365 U.S. 127 (1961).
- JAV Aukščiausiojo Teismo 1972 m. sausio 13 d. sprendimas byloje *California Motor Transp. Co. v. Trucking Unlimited* Nr. 404 U.S. 508 (1972).
- JAV Aukščiausiojo Teismo 1895 m. birželio 21 d. sprendimas byloje *United States v. E. C. Knight Company* Nr. 156 US 1 (1895).
- JAV Aukščiausiojo Teismo 1896 m. gegužės 18 d. sprendimas byloje *Hennington v. Georgia* Nr. 163 U.S. 299 (1896).

Kiti šaltiniai

- Archives.gov. Engrossed Bill of Rights (1789) [interaktyvus] (modifikuota 2024 m. kovo 1 d.). Prieiga per internetą: <https://www.archives.gov/milestone-documents/bill-of-rights> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.].

- JAV Kongresas, Atstovų Rūmai, 6-asis Kongresas, 1-oji sesija (1800). Kongreso metraštis.
- JAV Kongresas, Atstovų Rūmai, 12-asis Kongresas, 1-oji sesija (1812). Kongreso metraštis.
- JAV Kongresas, Atstovų Rūmai, 22-asis Kongresas, 1-oji sesija (1832). Debatų registras.
- JAV Kongresas, Atstovų Rūmai, 24-asis Kongresas, 1-oji sesija (1836). Debatų Registras.
- JAV Kongresas, Senatas, 50-asis Kongresas, 2-oji sesija (1889). Kongreso metraštis.
- Loc.gov. *Magna Carta* (1894) [interaktyvus] (modifikuota 2024 m. kovo 1 d.). Prieiga per internetą: <https://www.loc.gov/item/2018756858/> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.].
- JAV Kongresas, Senatas, 65-asis Kongresas, 1-oji sesija (1917). Kongreso metraštis.
- Mcsplight.org. *What's wrong with McDonald's* (1968) [interaktyvus] (modifikuota 2024 m. kovo 1 d.). Prieiga per internetą: <https://www.mcsplight.org/case/factsheet.html> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.].
- Mcsplight.org. *McLibel: Two Worlds Collide* (1997) [interaktyvus] (modifikuota 2024 m. kovo 1 d.). Prieiga per internetą: https://www.mcsplight.org/people/interviews/tiller_fran.html [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.].
- Loach, F. A. *McLibel Case* (1997) [interaktyvus] (modifikuota 2024 m. kovo 1 d.). Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=V58kK4r26yk> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.].
- Steel H., Morris D. (2004). Paraiška į Europos Žmogaus Teisių Teismą Nr. 68416/01.
- Acluohio.org. *SLAPPed: A Tool for Activists* (2014) [interaktyvus] (modifikuota 2024 m. kovo 1 d.). Prieiga per internetą: <https://www.acluohio.org/en/slapped-tool-activists> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.].
- Law.cornell.edu. *U. S. Constitution Annotated: Amendment I, Rights of Assembly and Petition* (2020) [interaktyvus] (modifikuota 2024 m. kovo 1 d.). Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/constitution-conan/amendment-1/rights-of-assembly-and-petition> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.].
- Judit Bayer, Petra Bård, Lina Vosyliute, Ngo Chun Luk (2021), *Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union* [interaktyvus] (modifikuota 2024 m. kovo 1 d.). Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4092013 [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.].
- Fom.coe.int. *Žurnalistų saugumo platformos įspėjimų skiltis* (2024) [interaktyvus] (modifikuota 2024 m. kovo 1 d.). Prieiga per internetą: <https://fom.coe.int/en/alerte?years=2023&typeData=1&time=1681283384660> [žiūrėta 2024 m. kovo 1 d.].

Justė Kavaliauskaitė – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doktorantė. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys yra žmogaus teisės ir civilinio proceso teisė.

Justė Kavaliauskaitė is a PhD candidate at Vilnius University Law Faculty. The most important scientific interests and research areas of Justė Kavaliauskaitė are human rights and the civil process law.